

MARIA MOCARZ-KLEINDIENST

ANTROPOLOGIA KULTUROWA W BADANIACH PRZEKŁADOZNAWCZYCH

Antropologia kulturowa, skupiająca się na badaniach różnorodności kulturowej, znajduje zastosowanie w metodologii wielu dyscyplin nauk humanistycznych, nie wykluczając przekładoznawstwa. Instrumentarium badawcze nauki o przekładzie jako niezależnej dyscypliny ukonstytuowanej dopiero w latach pięćdziesiątych XX wieku z reguły opiera się na wypracowanych wcześniej metodach innych pokrewnych nauk. Stąd też właśnie w ramach przekładoznawstwa spotkać możemy wiele pojęć znanych badaczom z innych obszarów badawczych, w tym interesującej nas w szczególności antropologii kulturowej. Jednocześnie translatoryka jako dyscyplina rozwijająca się niezwykle dynamicznie, funkcjonując w przestrzeni interdyscyplinarnej i dokonując transferu pojęć z innych dyscyplin, poddaje je w krótszej lub dłuższej perspektywie czasowej niezbędnym adaptacjom, m.in. w kierunku modyfikacji zakresu znaczeniowego pojęć. W dalszej części niniejszego opracowania postaram się pokrótce przedstawić wpływ najważniejszych postulatów badawczych antropologii na rozwój instrumentarium badawczego przekładoznawstwa, zwracając przy tym uwagę na wspomniane zjawiska modyfikacji wybranych pojęć dla potrzeb tej właśnie dziedziny.

Szczególnie zintensyfikowany wpływ nurtu antropologicznego w badaniach nad przekładem obserwujemy od czasu tzw. zwrotu kulturowego (*cultural turn*). Zdaniem niektórych badaczy momentem przełomowym dla zwrotu

kulturowego jest 1990 rok. Jest to data wydania książki *Translation, History and Culture* pod redakcją Susan Bassnett i André Lefevere'a. Wydarzenie to zapoczątkowało przesunięcie punktu ciężkości w badaniach przekładoznawczych z systemu języka na system kultury jako podstawowy obiekt procesu tłumaczenia i jego rezultatu w postaci przetłumaczonego tekstu. Zdaniem Magdy Heydel zwrot kulturowy w przekładoznawstwie przyczynił się do zmiany stanowiska badawczego w zakresie jednostki przekładu. Jak twierdzi badaczka, „przekładoznawstwo zorientowane kulturowo za przedmiot swoich badań nie uważa już transferu międzyjęzykowego i międzytekstowego a wielowymiarową sferę kontaktów międzykulturowych. To kultura, a nie język, słowo, czy tekst, jest w przekładoznawstwie epoki zwrotów «jednostką operacyjną przekładu»»¹. Pojęcie „jednostki operacyjnej przekładu” badaczka zaczerpnęła z przytoczonej pozycji *Translation, History and Culture*. Oczywiście zwrot kulturowy dokonał radykalnej zmiany w podejściu do obiektu przekładu, jego kulturotwórczej roli w społeczności języka docelowego, aczkolwiek warto w tym miejscu wspomnieć innych badaczy, reprezentujących opcję językoznawczą (m.in. Olgierda Wojtasiewicza czy Wilena Komissarowa), którzy znacznie wcześniej postulowali włączenie czynnika kulturowego w krąg zainteresowań praktyków i teoretyków przekładu.

Zjawiskiem konstytuującym podstawy antropologii kulturowej, a zarazem czynnikiem motywującym do dalszych eksploracji badawczych na tym polu jest wspomniana już wcześniej różnorodność kulturowa. Heterogeniczność kulturowa leży u podstaw zjawiska hybrydyczności, która pojawia się w sytuacji kontaktów różnych systemów kulturowych, często bardzo odległych. W kontekście antropologii europejskiej klasycznym kontaktem jest spotkanie kultury europejskiej z tzw. kulturą egzotyczną, wywodzącą się z obszaru pozaeuropejskiego. Hybrydyczność jest postrzegana jako rezultat historycznego procesu dekolonizacji, konsekwencja rzeczywistości postkolonialnej, w której przyszło się spotkać, czy wręcz zderzyć często odmiennym systemom kulturowym europejskim i pozaeuropejskim o wyraźnie zróżnicowanym statusie oddziaływania: zazwyczaj była to kultura kolonizatorów, dominująca i podległa jej kultura ludności tubylczej, reprezentująca obszar kultury słabszej. Hybrydyczność, ukonstytuowana w takich warunkach, nacechowana była asymetrią kulturową, tj. dominującą pozycją kultury europejskiej oraz podrzędną kultury lokalnej. W obecnej sytuacji polityczno-ekonomicznej i społecznej, w dobie szerzącej się globalizacji, rozwiniętych kontaktów międzykulturo-

---

¹ Zwrot kulturowy w badaniach nad przekładem, „Teksty Drugie” 2009, nr 6, s. 22.

wych hybrydyczność jest postrzegana jako konsekwencja otwartości poszczególnych systemów kulturowych na przyjmowanie elementów nowych poprzez różne formy kontaktów, również za pośrednictwem mechanizmów przekładu. To, co nowe, jest postrzegane jako atrakcyjne, zwłaszcza wywodzące się z kręgów tzw. egzotyki, chociaż nie tylko. Zjawisko hybrydyczności doprowadziło do wykreowania pojęcia „trzeciej przestrzeni” (*third space*), ukonstytuowanej w efekcie kontaktu różnych obszarów kulturowych i wykraczającej poza granice wyłącznie tego, co swojskie, i tego, co obce. Jak podkreśla Homi Bhabha – twórca tego pojęcia i krytyk kultury postkolonialnej, w trzeciej przestrzeni gromadzi się wspólny potencjał hybrydyczności: różnorakie przejawy synkretyzmu, akulturacji, kreolizacji². Pojęcie to znajduje swoje zastosowanie również w kontekście przekładu – to właśnie przekład prowadzi do powstania tzw. trzeciej przestrzeni, co więcej – celem przekładu jest nie tylko rozszerzenie pola poznawczego, ale także „jakościowa zmiana, akcentująca pozytywny wynik konfrontacji z obcym kontekstem kulturowym wzbogacenie kultury docelowej”³. Takie współczesne myślenie o roli przekładu jest dalekie od postrzegania go jako narzędzia kolonizacji w warunkach asymetrii władzy⁴. Jak zauważa sam Bhabha, we wspomnianych pojęciach akulturacji, synkretyzmu czy też kreolizacji zawiera się również potencjał oraz punkt wyjścia dla postkolonialnych strategii tłumaczeniowych:

It is that Third Space, thought unrepresentable in itself, which constitutes the discursive conditions of enunciation that ensure that the meaning and symbols of culture have no primordial unity or fixity; that even the same signs can be appropriated, translated, rehistoricized and read anew⁵.

Przyjrzyjmy się mechanizmom powstawania trzeciej przestrzeni za pośrednictwem przekładu. Za klasyczną przyjmijmy sytuację funkcjonowania przetłumaczonego tekstu, traktującego o kulturze oryginału w społeczności kulturowej języka przekładu. W ten sposób w nowo ukonstytuowanej przestrzeni spotykają się reprezentacje dwóch kultur oryginału i przekładu (ta ostatnia jest reprezentowana głównie przez zjawiska językowe), niekiedy dopełniają je

² *The Location of Culture*, London 1994, s. 36.

³ Ch. Engel, R. Lewicki (red.), *Interkulturalität: Slawistische Fallstudien / Interkulturalność. Studia slawistyczne*, Innsbruck 2005, s. 22.

⁴ Szerzej to zagadnienie prezentuje Andriy Savenets w publikacji: *Tożsamość Innego w przekładzie a perspektywa postkolonialna*, w: *Przekład jako akt komunikacji interkulturowej*, red. I. Kasperska, A. Żuchelkowska, Poznań 2013, s. 232.

⁵ Bhabha, *The Location...*, s. 37.

elementy tzw. kultury trzeciej, czyli innej niż kultura tekstu wyjściowego i docelowego, obecne już na poziomie tekstu wyjściowego i transponowane do tekstu tłumaczonego. Skala współwystępowania elementów obu (lub więcej) kultur jest zmienna, uwarunkowana wieloma czynnikami, w tym typem tekstu, decyzjami tłumacza w kwestii wyboru strategii (egzotyzacji lub adaptacji) czy wreszcie oczekiwaniami odbiorców, ich presuponowanego stosunku do obcości lub inności. Jednak niezależnie od natężenia występowania wymienionych elementów cecha hybrydyczności tekstu przekładu nie ulega całkowitemu zatraceniu.

Wyżej wymieniona kategoria obcości i inności to pojęcia obecne w myśli przekładoznawczej również dzięki wpływom metodologii antropologicznej, w której ugruntowaną pozycję zajmuje relacja swój – obcy. Relacji tej często przypisuje się cechy opozycji, opartej na fundamentalnym, niosącym wyraźne znamiona antropocentryzmu założeniu, że „swój” jest ulokowany centralnie, ma uprzywilejowaną pozycję w świecie, zaś inne kultury zajmują pozycję bardziej oddaloną. Zwerbalizowanej w ten sposób relacji często towarzyszyło odczucie wartościowania, przy czym ewaluacji dokonywali sami oceniający. Można zakładać, że jest to wpływ ideologii myślenia postkolonialnego, nacechowanego wspomnianą opozycyjnością w relacjach pomiędzy kulturą kolonizatorów i tubylców, gdzie w ramach kategorii „swój” mieściła się kategoria kultury nadrzędnej. Obcość, obecna od dawna w pracach przekładoznawczych, aktualnie podlega procesom przewartościowania, jest niekiedy utożsamiana z odmiennością⁶, co staje się pewnym krokiem w kierunku adaptacji na grunt przekładoznawstwa pojęcia inności i Innego. W tym miejscu również zauważyć możemy wyraźnie oddziaływanie instrumentarium antropologicznego. Jest nim przesunięcie punktu ciężkości z badań obcości, często nacechowanej negatywnie, na inność kulturową, tj. odmienność, niekoniecznie wywołującą skojarzenia negatywne, nastawioną na eksplikację innego fragmentu rzeczywistości, prezentującego pewną wartość poznawczą. Takie podejście do inności nacechowanej aksjologicznie spotykamy m.in. u przedstawicieli filozofii dialogu, m.in. Martina Bubera czy Paula Ricoeura, gdzie ka-

---

⁶ Potwierdzeniem takiego stanowiska jest następujące stwierdzenie Romana Lewickiego: „Postrzeganie innych ludzi jako obcych wyznaczone jest zatem przez zestaw istotnych cech ludzi lub grup ludzi ocenianych, którymi różnią się oni od oceniających; w szczególności (według klasyfikacji Aliny Całej) są to: odmienność językowa, odmienność religijna i związana z nią aksjologiczna odmienność obyczajowa, odmienność organizacji społecznej grupy, odmienność zajęć i związana z nią odmienność trybu życia: R. Lewicki, *Obcość w odbiorze przekładu*, Lublin 2000, s. 19.

tegoria Innego jest postrzegana jako warunek samoidentyfikacji człowieka współczesnego⁷.

Inność kulturowa, chęć jej poznania, jest siłą sprawczą prowadzonej obecnie na szeroką skalę działalności przekładowej. Przekład rodzi się z potrzeby wzbogacenia wiedzy o Innym jako wyodrębnionej grupie społecznej z zespołem materialnych i duchowych reprezentacji kulturowych. Rację zatem należy przyznać Joannie Kozak, twierdzącej, że „tym, co nas interesuje w przekładzie, jest Inny, rzeczywistość jego obrazu”⁸. Podobnie jak obcość, również inność – jak słusznie zauważa Dorota Urbanek – jest cechą relacyjną⁹. Dokonane m.in. na gruncie założeń antropologii kulturowej dokładne poznanie poszczególnych przestrzeni kulturowych czy wręcz częste ogniskowanie uwagi poszczególnych badaczy na wyraźnych układach społecznych (kontekstach)¹⁰ pozwoliło na stwierdzenie ich heterogeniczności jako zjawiska stopniowalnego, uzależnionego od zespołu czynników intra- i interkulturowych, wyzwoliło pewną ciekawość poznania innego fragmentu rzeczywistości m.in. naocznie w trakcie licznych podróży, eksploracji badawczych, jak również za pośrednictwem przekładu, postrzeganego jako swoiste medium komunikacji interkulturowej. Zauważmy przy tym, że poznawanie innej kultury poprzez kontakt w tekstem przekładu ma charakter otwarty, niezakończony, tzn. można mówić o procesie poznawania, ale nie jest to cykl zamknięty. Aby dokładnie wniknąć w mentalność Innego, zrozumieć jego system wartości, zachowań, potrzebny jest bezpośredni i – co istotne – dłuższy kontakt fizyczny z taką kulturą. Przekład jako proces i jako tekst pozwalają dokonać jedynie oglądu innej kultury na poziomie deskrypcji denotatów, pozbawiają natomiast zapoznania z innością językową – wszak podstawową przesłanką powstania każdego tekstu przekładu jest niemożliwość zapoznania się z jego pierwowzorem w wersji oryginalnej. Wyjątek stanowią językowe eksplikacje inności w postaci egzotyzmów oraz barbaryzmów, stosowane powszechnie np. w tekstach reportaży czy też przewodnikach turystycznych, sporadycznie również w literaturze pięknej. Językowe egzotyzmy oswajają z innością dzięki zastosowanym eksplikacjom. Warunkiem prezentacji innych elementów kulturowych za pośrednictwem przekładu jest stosowanie przez tłumacza strategii translatorskiej w postaci egzotyzacji. Pozwala ona na zachowanie elementów typo-

⁷ Taki punkt widzenia zdradza niejako już sam tytuł rozprawy Paula Ricoeura *O sobie samym jako innym* (Warszawa 2003).

⁸ *Przekład literacki jako metafora. Między logos a lexis*, Warszawa 2009, s. 170.

⁹ *Dialektyka przekładu*, Warszawa 2011, s. 122.

¹⁰ M. Brocki, *Antropologia. Literatura – Dialog – Przekład*, Wrocław 2010, s. 174.

wych dla kultury oryginału, zachowując w ten sposób koloryt lokalny, zaprezentowany w tekście wyjściowym. Jak zauważa Elżbieta Skibińska, „szacunek dla Obcego staje się jedną z reguł deontologii tłumacza, w której poszanowanie specyfiki Innego należy do zasad podstawowych”¹¹. Z tego stwierdzenia wysnuć można dwa wnioski, po pierwsze, cytat ten wskazuje na równorzędną, wręcz synonimiczną relację pojęć Obcy i Inny (dodajmy, że taka postawa pojawia się niejednokrotnie w pracach innych badaczy przekładu¹²), co pozwala domniemać, że Obcy pozbawiony jest w tym miejscu negatywnych konotacji, o których była mowa wcześniej. Wniosek drugi: kwestia inności (obcości) staje się głównym obiektem zainteresowania nie tylko odbiorcy, świadomie sięgającego po tekst przekładu jako tekst innej kultury, lecz również tłumacza, który tę inność powinien odbiorcy zaprezentować. Takie, a nie inne, stanowisko potwierdza potrzebę preferencji strategii egzotyzacji, o której była mowa wcześniej. O takiej potrzebie jest przekonana także Anna Majkiewicz, która w pełni słusznie konstatuje, że pozytywne nastawienie do egzotyzacji, której miejsca ustąpiła adaptacja, jest wynikiem dokonanego w przekładoznawstwie zwrotu kulturowego¹³.

Pod wyraźnym wpływem antropologii kulturowej przeobrażeniu ulega w pracach przekładoznawczych wariant językowej eksplikacji inności. Otóż, coraz częściej w pracach traktujących o przekładzie spotykamy formę Inny (potwierdziły to chociażby przytaczane wcześniej cytaty kilku badaczy). O ile inność może być definiowana jako pewna kategoria abstrakcyjna z zespołem wartości ją dyferencjujących, o tyle już Inny (zauważmy, wyraz zapisywany najczęściej wielką literą) wysuwa na plan pierwszy sam podmiot, twórcę, uczestnika, również obserwatora innego systemu zjawisk, sprawcę procesów kulturowych, ich ewolucji, zmiennego w czasie i w przestrzeni punktu odniesienia dla tego, co swojskie. Zatem inność, a wraz z nią ulokowane centralnie w tej kategorii antropocentryczne pojęcie Innego stanowią wartość poznawczą. Jednocześnie, przytaczając myśl Ryszarda Kapuścińskiego, ukształtowaną na gruncie antropologii kulturowej, „spotkanie z Innym jest wyzwaniem

---

¹¹ *Przekład a kultura. Elementy kulturowe we francuskich tłumaczeniach „Pana Tadeusza”*, Wrocław 1999, s. 37.

¹² Potwierdzeniem takiego stanowiska jest następująca konstatacja Anny Majkiewicz: „Uzyskany [...] efekt obcości poprzez uobecnianie Innego, Nieznanego wpisuje się nie tylko w praktykę literacką (i kulturową) XXI wieku, ale również we współczesne tendencje w humanistyce, otwierające się na wielość kontekstów kulturowych” – A. Majkiewicz, *Intertekstualność – implikacje dla teorii przekładu*, Warszawa 2008, s. 310.

¹³ Tamże, s. 303.

XXI wieku”¹⁴. Uzasadnienie takiego stanowiska autora znajdujemy w poniższym fragmencie:

Prawdziwe wyzwanie naszego czasu, spotkanie z nowym Innym, Innym rasowo i kulturowo, bierze się [...] z szerszego kontekstu historycznego. Mianowicie – druga połowa XX wieku to lata, w których dwie trzecie ludności świata wyzwala się z zależności kolonialnej i staje się obywatelami swoich, przynajmniej nominalnie, niepodległych państw. Stopniowo ludzie ci zaczynają odnajdywać swoją własną przeszłość, mity i korzenie, swoją historię, poczucie tożsamości¹⁵.

Powyższa myśl eksponuje zmiany w relacjach interkulturowych (od zderzenia kultur po ich spotkanie), podyktowane zmianami w statusie podmiotów, tworzących różnorodność kulturową, a jednocześnie wskazuje na potrzebę dialogu z innością kulturową. Postulowana w ramach nauki o przekładzie postawa badawcza, propagująca pozytywne nastawienie do inności i Innego, sprawia, że przekład, którego metodologię w znacznym stopniu ukształtowała antropologia kulturowa, jest traktowany jako medium interkulturowości. Przy współdziałaniu antropologii kulturowej i przekładu obserwujemy dynamikę zmian w relacjach interkulturowych. Dzięki zastosowaniu metodologii opartej na założeniach antropologii kulturowej w przekładzie zmniejszeniu uległ dystans pomiędzy tym, co swojskie, a tym, co obce lub inne. Mam tu na myśli zarówno dystans przestrzenny, jak i mentalny, tzn. opozycyjność Swój-Inny tworzą tu dwie lub niekiedy więcej przestrzenie kulturowe niekoniecznie odległe od siebie, lecz często sąsiadujące ze sobą (np. kultura polska i niemiecka lub kultura polska i rosyjska). Tymczasem, jeśli wrócimy do źródeł antropologii i rzeczywistości postkolonialnej, tę opozycyjność tworzyły kultury odległe, które zetknęły się ze sobą wskutek ekspansywnego działania kultury silniejszej. Zmniejszeniu uległ również dystans mentalny, co wyraża się m.in. w oswojaniu obcości poprzez doświadczenia, mówieniu o inności jako odmienności, nie zaś wrogości. Co więcej, nastąpiła pozytywna ewaluacja inności kulturowej, która, jak wielokrotnie podkreślałam, jest postrzegana jako wartość poznawcza, zasługująca na odtworzenie w tekście przekładu. W praktyce przekładu takie stanowisko przenosi się na znaczny udział strategii egzotyzacji w przekazie zjawisk kulturowych. Paradygmat interkulturowości w przekładoznawstwie, oparty na wzajemnym oddziaływaniu różnych systemów kultury, odsunął na plan dalszy wypracowane w tradycji postkolo-

¹⁴ *Ten Inny*, Kraków 2006, s. 63.

¹⁵ Tamże, s. 74.

niałej stanowisko oparte na asymetrii kultur, podyktowane sytuacją polityczną, społeczną oraz kulturową¹⁶. Jak słusznie twierdzi Andrzej Hejmej, paradygmat interkulturowości jest reakcją „na szereg rozmaitych koncepcji objaśniających hybrydyczny charakter współczesnych kultur, takich koncepcji, jak akulturacja, wielokulturowość, plurikulturowość, czy ostatnio – transkulturowość”¹⁷. Zmiana stanowiska wobec nierówności poszczególnych systemów kulturowych na płaszczyźnie przekładoznawstwa stała się możliwa dzięki postrzeganiu fenomenu interkulturowości w warunkach komunikacji między kulturami. Proces komunikacji z założenia posiada dialogowy charakter relacji, zatem rozpatrywany na poziomie interkulturowym ewokuje również dialogowy status kultur w takiej komunikacji uczestniczących (m.in. za pośrednictwem przekładu) i jednocześnie dzięki takiemu dialogowi podlegających dalszemu rozwojowi.

Na koniec wypada wspomnieć o zasadzie wzajemności oddziaływania wielu dyscyplin badawczych, wśród których istotne miejsce zajmuje przekładoznawstwo. Ten fakt wyeksponowała już Mary Snell-Hornby, prezentując projekt *Translation Studies* jako niezależnej dyscypliny¹⁸. Mimo niekwestionowanego oddziaływania antropologii kulturowej na metodologię i praktykę przekładu, niektórzy badacze są skłonni zauważyć odwrócony kierunek oddziaływania: to rozległe badania nad przekładem oraz sam proces przekładu i jego produktu, tj. tekst, wpłynęły na bardziej gruntowną eksplorację problemów różnorodności kultur, a więc wzbogaciły warsztat badawczy antropologii.

CULTURAL ANTHROPOLOGY IN TRANSLATION STUDIES

Summary

Cultural anthropology focusing on the study of cultural heterogeneity finds application in many humanistic disciplines, including translation studies. Its effect on translation studies can be observed especially through the so-called cultural turn. Thanks to the assumptions of an-

¹⁶ Savenets, *Tożsamość Innego...*, s. 232.

¹⁷ *Interkulturowość – literatura – komparatystyka*, „Teksty Drugie” 2009, nr 6, s. 35.

¹⁸ *Translation Studies. An Intergrated Approach*, Amsterdam 1998, s. 46 nn.

thropology, the attention of translation theoreticians is focused on such terms as strangeness, otherness, intercultural communication. Anthropological methodology also affected the change of translators' preferences with regard to the use of translation strategies. Aiming at maintaining cultural heterogeneity, they more frequently make use of exotisation.

Key words: cultural anthropology, heterogeneity, cultural turn, third space, strangeness, otherness, intercultural communication.

ANTROPOLOGIA KULTUROWA W BADANIACH PRZEKŁADOZNAWCZYCH

Streszczenie

Antropologia kulturowa, skupiająca się na badaniach różnorodności kulturowej, znajduje zastosowanie w wielu dyscyplinach humanistycznych, w tym w przekładoznawstwie. Jej wpływ na badania przekładu można zauważyć szczególnie po tzw. zwrocie kulturowym (cultural turn). Dzięki założeniom antropologii w centrum zainteresowania teoretyków przekładu znajdują się takie pojęcia jak obcość, inność, komunikacja interkulturowa. Metodologia antropologiczna wywarła również wpływ na zmianę preferencji tłumaczy w zakresie stosowania strategii translatorskich. Dążąc do zachowania różnorodności kulturowej częściej stosują oni egzotyzację.

Słowa kluczowe: antropologia kulturowa, zwrot kulturowy, obcość, inność, egzotyzacja.

КУЛЬТУРНАЯ АНТРОПОЛОГИЯ В ПЕРЕВОДОВЕДЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЯХ

Резюме

Культурная антропология, в центре внимания которой находится культурная гетерогенность, используется как методологическая основа во многих научных дисциплинах, в том числе в переводоведении. Ее влияние на исследования перевода особенно отчетливо наблюдается после так. наз. культурного поворота. Благодаря достижениям антропологии в центре внимания теоретиков перевода находятся такие термины как чужое, иное, интеркультурная коммуникация. Антропологическая методология повлияла на больший интерес переводчиков к стратегии экзотизации.

Ключевые слова: культурная антропология, гетерогенность, культурный поворот, третье пространство, чужое, иное, интеркультурная коммуникация.